

Research paper

Developing a Model for Achieving the Goals of the Resistance Economy Through a Knowledge-Based Economy Approach in the Armed Forces

Seyed Hasan Hosseini

Associate Professor, Management Department, Faculty of Command and Management, Imam Ali Officer University, Tehran, Iran.

Mohammadmahdi Maleki Karamabad

Assistant Professor, Management Department, Faculty of Command and Management, Imam Ali Officer University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

Email: mehdi_maleki15@yahoo.com

Amirhosein Yari

M.A. in Economic Sciences, Faculty of Economics and Political Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Abstract

In light of the country's ongoing economic challenges such as sanctions and external shocks maintaining the stability and performance of the national economy has become increasingly vital. The concept of the resistance economy aims to strengthen economic resilience and sustainability, emphasizing science, technology, and knowledge-based innovation as its core pillars. Considering the armed forces' significant economic role and their extensive knowledge resources, this qualitative study seeks to develop a model for achieving the objectives of the resistance economy through a knowledge-based approach within the armed forces, thereby enhancing their overall performance. This developmental and applied research employed qualitative methods grounded in the Grounded Theory framework. The study targeted economic experts and professors affiliated with the armed forces. Data were collected through in-depth, semi-structured interviews using purposive snowball sampling, and data collection continued until theoretical saturation was reached. The validity and reliability of the findings were ensured through triangulation, intra-coder agreement coefficients, and member checking. Data analysis was conducted following Strauss and Corbin's three-stage coding process. The analysis revealed six core conceptual categories forming the foundation of the proposed model. Based on these, seven strategies were identified and organized into three overarching categories: supporting innovation, transforming and improving organizational systems and structures, and developing human resources and management capabilities. These strategies collectively serve as a roadmap for achieving a knowledge-based resistance economy within the armed forces.

Keywords: Knowledge Based Economy, Resistance Economy, Grounded Theory, Armed Forces.

ارائه الگوی تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی با رویکرد اقتصاد دانش بنیان در نیروهای مسلح

سید حسن حسینی

دانشیار گروه مدیریت، دانشکده فرماندهی و مدیریت، دانشگاه افسری امام علی (ع)، تهران، ایران

محمد مهدی ملکی کرم آباد

استادیار گروه مدیریت، دانشکده فرماندهی و مدیریت، دانشگاه افسری امام علی (ع)، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Email: mehdi_maleki15@yahoo.com

امیر حسین یاری

کارشناس ارشد علوم اقتصاد، دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

چکیده

در شرایط کنونی اقتصادی کشور و تکانها و تحریمهای متعدد اقتصادی، حفظ عملکرد کلی اقتصاد کشور امری حیاتی است. هدف اصلی اقتصاد مقاومتی، افزایش تابآوری و پایداری اقتصاد ملی در برابر این تکانها است. یکی از اساسیترین مؤلفههای اقتصاد مقاومتی، پشتبانی علم و اتکال آن به دانش و نوآوری است؛ بنابراین با توجه به نقش بسیار مهم نیروهای مسلح در اقتصاد کشور ایران و ذخیره دانشی این نیروها، هدف از این تحقیق کیفی، تدوین و ارائه الگوی تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی با رویکرد اقتصاد دانش بنیان در نیروهای مسلح به منظور تقویت عملکرد این نیروها با رویکرد نظریه داده بنیاد است. پژوهش حاضر از حیث نتیجه توسعه ای، از نظر هدف کاربردی و از حیث داده کیفی است. مشارکت کنندگان این پژوهش شامل متخصصان و اساتید اقتصادی نیروهای مسلح هستند و داده ها از طریق مصاحبه عمیق و نیمه ساختاریافته با خبرگان جمع آوری گردید. روش نمونه گیری هدفمند از نوع گلوله برفی و مبنای اتمام مصاحبه ها، قاعده اشباع نظری است. روایی و پایایی پژوهش مبتنی بر شیوه همسوسازی، ضریب توافق درون موضوعی و کنترل اعضا مورد تأیید قرار گرفت. تحلیل داده ها در بخش کیفی با استفاده از کدگذاری سه مرحله ای اشتراوس و کوربین و روش نظریه زمینه ای انجام شد. بر مبنای تحلیل داده ها، مفاهیم در شش بخش شناسایی شدند که اساس مدل پژوهش را شکل می دهند. نتایج نشان داد که جهت دستیابی به اقتصاد مقاومتی دانش بنیان در نیروهای مسلح، ۷ راهبرد پیشنهادی در ۳ دسته بندی کلان «حمایت از نوآوری»، «تحول و بهبود سیستم ها و ساختارها» و «توسعه نیروی انسانی و مدیریتی» پیشنهاد می شود.

کلیدواژه ها: اقتصاد دانش بنیان، اقتصاد مقاومتی، نظریه داده بنیاد، نیروهای مسلح

مقدمه

در دهه‌های اخیر، جمهوری اسلامی ایران با تحریم‌های اقتصادی شدید و قطع ارتباطات مالی با دیگر کشورها مواجه شده است. این تحریم‌ها که با هدف تضعیف استقلال اقتصادی و امنیتی ایران اعمال شده‌اند، بر ضرورت بازنگری در ساختار مالی و اقتصادی کشور تأکید می‌کنند. برای حفظ توانمندی‌ها و استقلال اقتصادی و نظامی، ایران باید با ارتقای سیاست‌های مالی، اصلاحات اقتصادی و ترویج نوآوری، بر این چالش‌ها غلبه کرده و امنیت اقتصادی و ملی خود را تضمین کند (سیف و همکاران، ۱۴۰۱: ۶۲)؛ بنابراین مسئولان نظامی و اجرایی نیروهای مسلح باید با تغییر در اقدامات دشمن، به بحران‌های اقتصادی پاسخ داده و مدیریت اقتصادی خود را با شرایط جدید هماهنگ کنند. در این راستا، رویکرد «اقتصاد مقاومتی»^۱ به عنوان راهکاری جامع برای مدیریت شرایط فعلی و بهبود ساختار اقتصادی کشور پیشنهاد می‌شود که باید در تمام فعالیت‌های اجرایی مورد توجه قرار گیرد.

تحقق اقتصاد مقاومتی که یک الگوی علمی و بومی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی است، باعث پیروزی ملت ایران در تمامی بخش‌ها (اقتصادی، سیاسی، امنیتی) در جنگ و تحریم‌های اقتصادی از سوی دشمن و بی‌اثر کردن آن‌ها می‌شود (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۰/۱۱/۱۰).

در این مسیر، «اقتصاد دانش‌بنیان»^۲ نیز به عنوان یک اصل موجود در این رویکرد که به استفاده از سرمایه انسانی و جایگزین کردن دانش به جای منابع در تولید کالاها اشاره دارد (شواب، ۱۴۰۰: ۳۳)، راهکاری بسیار حیاتی را ارائه می‌دهد. نیروهای مسلح می‌توانند با به کارگیری مؤلفه‌های اقتصاد دانش‌بنیان و توانمندی‌های افراد متخصص در راستای جلوگیری از هدر رفتن منابع مالی، تخصیص بهینه منابع، افزایش کارایی، خودکفایی و عدم وابستگی به کشورهای

1. Resilience Economy

2. Knowledge-based Economy

خارجی قدم بردارند. از طرف دیگر، پیشرفت علم و فناوری در دهه‌های اخیر باعث گردیده که ابزار تهدید کشورها از نظر نظامی در قبال یکدیگر هم از نظر کیفی و هم از نظر کمی پیشرفت کرده باشند (عابدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۳۶). این پیشرفت‌ها، نهادها و سازمان‌های نظامی را به سمت استفاده از علم و دانش متخصصان جهت تأمین امنیت سوق داده است (بنگ^۱، ۲۰۱۷: ۵۷) تا به وسیله آن، شرایط و زیرساخت‌های لازم جهت رشد و توسعه اقتصادی را فراهم نمایند.

مازاد بر این، ابلاغ سیاست‌های کلی خودکفایی دفاعی و امنیتی توسط مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در سال ۱۳۹۱ و تأکید بر مواردی همچون توسعه فرهنگ خلاقیت و خودباوری، بومی‌سازی دانش، خودکفایی کشور در سامانه‌های دفاعی و جذب و به‌کارگیری نیروهای نخبه، همگی نشان از اهمیت به‌کارگیری ظرفیت علمی، فناوری و نوآوری نیروهای متخصص در توسعه و پیشرفت صنایع دفاعی به‌ویژه نیروهای مسلح دارد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۹/۲۹). همچنین تکیه بر توان داخلی نیروهای مسلح در اقتصاد مقاومتی و بهره‌مندی از ظرفیت‌های نیروی انسانی می‌تواند موجب ارتقای جامعه در عرصه اقتصاد و فرهنگ شود. علاوه بر این به‌کارگیری این توانایی نیروی انسانی و ظرفیت‌های فنی متعدد همچون امکانات، فناوری، تجهیزات موجود در نیروهای مسلح، راهکارهای سریع، بهینه و مقرون‌به‌صرفه‌ای را در زمینه‌های مختلف اقتصادی به ارمغان می‌آورند (علوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۹).

بر اساس تاریخ تحولات اقتصادی و انقلاب‌های صنعتی، لزوم برنامه‌ریزی برای حرکت به سمت اقتصاد دانش‌بنیان و بهره‌مندی از قابلیت‌ها و توانمندی‌های علمی، فناوری و سرمایه انسانی موجود در کشور بر هیچ‌کس پوشیده نیست. از طرف دیگر توجه به موضوع اقتصاد مقاومتی و تحقق اهداف آن امری ضروری است.

به عقیده مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) هدف اقتصاد مقاومتی تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز ۲۰ ساله تحت شرایط تحریم‌های اقتصادی است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۱۱/۲۹).

با توجه به بررسی پیشینه و مفاهیم مرتبط با اقتصاد مقاومتی و اقتصاد دانش‌بنیان، پژوهش‌های زیادی به نقش این دو مفهوم در توسعه اقتصادی پرداخته‌اند؛ اما شکاف‌هایی در زمینه تأثیر نیروهای مسلح بر این مفاهیم وجود دارد. اولین شکاف، عدم توجه به نقش نیروهای مسلح در تحقق اقتصاد مقاومتی دانش‌بنیان است، درحالی‌که این نیروها ظرفیت بالایی برای پیاده‌سازی این مدل دارند؛ دوم، پژوهش‌ها غالباً فاقد الگویی بومی شده برای نیروهای مسلح ایران هستند. علاوه بر این، ارتباط اقتصاد دانش‌بنیان با امنیت اقتصادی و نظامی به‌طور کامل بررسی نشده است و تجربه نیروهای مسلح در شرایط تحریم نیز کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

اهمیت این تحقیق در ارتباط با چالش‌های کنونی کشور است که در شرایط تحریم و تهدیدات امنیتی قرار دارد. این پژوهش با ارائه راهکارهایی عملی برای تقویت اقتصاد دانش‌بنیان در نیروهای مسلح، می‌تواند به بهبود خودکفایی نظامی و اقتصادی، افزایش امنیت و کاهش وابستگی به منابع خارجی کمک کند. همچنین این تحقیق می‌تواند مبنای سیاست‌گذاری‌های کلان نظامی و برنامه‌های عملیاتی در این زمینه باشد.

بنابراین با توجه به مفاهیم «اقتصاد دانش‌بنیان» و «اقتصاد مقاومتی» و لزوم کاربرد دانش و سرمایه انسانی جهت بهره‌مندی از مزایای بالقوه اقتصاد دانش‌بنیان، در این پژوهش قصد داریم تا الگویی بومی‌سازی شده جهت تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی را با رویکرد اقتصاد دانش‌بنیان در نیروهای مسلح با استفاده از شیوه «نظریه داده‌بنیاد»^۱ تبیین کنیم؛ چراکه پیروی از یک برنامه

بلندمدت جهت توسعه اقتصادی و توانمندی این بخش به‌واسطه استفاده از ذخیره دانشی نیروی انسانی متخصص و فناوری‌های نوین از طریق مختلف همچون ایجاد امنیت اجتماعی، کاهش ریسک سرمایه‌گذاری و ... بر پیشرفت اقتصادی کشور الزامی است.

۱. پیشینه پژوهش

جعفری (۱۴۰۳) مقاله‌ای با عنوان: «تدوین مدل استراتژیک اقتصاد مقاومتی با تأکید افزایش توان رزمی نیروهای مسلح» منتشر کرد. این تحقیق که با استفاده از روش پیمایشی در جمع‌آوری داده‌ها و فرایند تحلیل رتبه‌ای اجرا گردید، نشان داد که اقتصاد مقاومتی، سرمایه اجتماعی، فرهنگ اقتصادی و مدیریت جهادی تأثیر مثبت و معناداری بر افزایش توان رزمی نیروهای مسلح دارد.

شاه‌آبادی و همکاران (۱۴۰۲) پژوهش خود را با عنوان: «تأثیر مؤلفه‌های اقتصاد دانش‌بنیان بر تاب‌آوری زنجیره تأمین» ارائه کردند. ایشان با استفاده از داده‌های مربوط به ۳۱ کشور عضو سازمان همکاری اسلامی در سال‌های ۲۰۱۹-۲۰۱۴ و به‌کارگیری روش گشتاورهای تعمیم‌یافته دریافتند که مؤلفه‌های اقتصاد دانش‌بنیان تأثیر مثبت و معناداری بر ارتقای تاب‌آوری زنجیره تأمین کشور دارند.

پیراسته و سیدی (۱۴۰۱) مقاله خود را با عنوان: «بررسی نقش اقتصاد مقاومتی در بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران» انجام دادند. این پژوهش که با استفاده از داده‌های جمع‌آوری شده به‌وسیله پرسش‌نامه و به‌کارگیری آزمون خی‌دو اجرا گردید، نشان داد که پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی در بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی تأثیر معناداری دارد که مؤلفه‌های دانش‌بنیان نمودن سازمان، بهره‌گیری از مشارکت کارکنان، اصلاح الگوی مصرف، تنوع در منابع درآمدی و استفاده از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌ها، به

ترتیب مهم‌ترین عوامل اقتصاد مقاومتی در این زمینه است.

پوردستان و همکاران (۱۴۰۰) پژوهش خود را با عنوان: «ابعاد اقتصاد مقاومتی در ارتش جمهوری اسلامی ایران با رویکرد تهدیدات نوپدید» ارائه کردند. ایشان با به‌کارگیری رویکرد آمیخته، ۸ مؤلفه اصلی اقتصاد مقاومتی در ارتش جمهوری اسلامی ایران شامل اقتصاد دانش‌بنیان، مدیریت جهادی، دانش‌محوری، استقلال اقتصادی، تقویت فرهنگ و محیط کار، اصلاح الگوی مصرف، امید و خودباوری کارکنان را تبیین کردند.

صالح اصفهانی و همکاران (۱۳۹۹) مقاله‌ای با عنوان: «بررسی نقش تاب‌آوری در طراحی الگوی راهبردی طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و تأمین منابع نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی» انجام دادند. ایشان با استفاده از رویکرد آمیخته و بهره‌مندی از تجارب خبرگان و داده‌های کتابخانه‌ای و میدانی، ۲۱ مؤلفه تاب‌آوری را در ۳ دسته‌بندی طرح‌ریزی راهبردی، برنامه‌ریزی راهبردی و تأمین منابع ارائه کردند. به عقیده ایشان تاب‌آوری منجر به افزایش میزان مقاومت و انعطاف نیروهای مسلح در برابر چالش‌ها می‌شود.

رهبر و همکاران (۱۳۹۹) پژوهشی با عنوان: «تدوین راهبردهای اقتصاد مقاومتی دانش‌بنیان» را با استفاده از رویکرد آمیخته منتشر کردند. این تحقیق نشان داد که تقویت فرهنگ کار و تولید و توسعه کارآفرینی، توسعه زیرساخت‌های علم و فناوری، ثبات اقتصادی، دیپلماسی قوی و فراگیر اقتصادی و تعامل قوی و مستمر مؤسسات آموزشی با صنایع دانش‌بنیان، به ترتیب مهم‌ترین راهبردهای اقتصاد مقاومتی دانش‌بنیان هستند.

«مارین»^۱ (۲۰۲۳) پژوهشی با عنوان: «اقتصاد دانش‌بنیان: اقتصاد مبتنی بر دارایی‌های نامشهود» را با استفاده از شیوه «کتاب‌سنجی»^۲ و مرور مقالات منتشر شده در مجلات Web of Science و Scopus ارائه کرد. نتایج این تحقیق نشان داد

1. Marin

2. Bibliometrics

که یک ارتباط قوی بین اقتصاد دانش‌بنیان و مفاهیم نوآوری، مدیریت دانش، جهانی شدن، سرمایه انسانی، سرمایه فکری، آموزش عالی و دانش برقرار است. «میلوسکا»^۱ (۲۰۱۸) مقاله خود را با عنوان: «اقتصاد دانش‌بنیان: فرصت‌ها و چالش‌ها» انجام داد. این تحقیق که باهدف شناخت مفهوم اقتصاد دانش‌بنیان به‌واسطه مرور ادبیات نظری این حوزه اجرا گردید، هدف بنیادی اقتصاد دانش‌بنیان را حرکت از یک اقتصاد منبع‌محور به یک اقتصادی که از موجودی علم و دانش به‌عنوان یک نهاده اساسی در تولید استفاده می‌کند، تبیین نمود.

۲. مفهوم‌شناسی

۲-۱. اقتصاد مقاومتی

مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت در شهریور ۱۳۹۱ اقتصاد مقاومتی را چنین تعریف نمودند:

«اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند روبه‌رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند؛ هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند؛ یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی جوری باشد که در مقابل ترفندهای دشمنان که همیشگی و به شکل‌های مختلف خواهد بود، کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۱/۰۶/۰۲).

در تعریف اقتصاد مقاومتی دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد و نقطه اشتراک آن‌ها این است که اقتصاد مقاومتی، ساختاری ویژه از اقتصاد است که در چهارچوب آن، فضای اقتصادی کشور در شرایط وجود حداکثر تحریم‌ها، به‌صورت پویا به فعالیت خود ادامه می‌دهد و آمادگی کامل برای مقابله با این تکانه‌ها را دارد (شیرواند و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۵۲)؛ بنابراین می‌توان اقتصاد مقاومتی را در قالب دو مفهوم تاب‌آوری و پایداری تعریف کرد. تاب‌آوری اقتصادی توان یک سیستم اقتصادی به ادامه فعالیت حداقلی خود پس از وقوع تکانه

است. در هنگام وقوع تکانه، کمیابی منابع تشدید شده و مسئله تخصیص بهینه آن از اهمیت فراوانی برخوردار می‌شود. در این صورت، اقتصادی تاب‌آورتر است که بتواند از منابع باقی‌مانده پس از وقوع تکانه به‌صورت کاراتری بهره‌برداری کند. همچنین وقوع تکانه می‌تواند به ظرفیت‌های اقتصادی یک کشور آسیب برساند و باعث کاهش تولید و اشتغال شود. این خسارت‌ها از لحظه وقوع تکانه آغاز شده و تا زمان دستیابی اقتصاد به یک تعادل جدید ادامه می‌یابند؛ بنابراین، پایداری اقتصادی به معنای توانایی یک سیستم اقتصادی در بازگشت به تعادل اولیه یا دستیابی به یک سطح جدید از تعادل پس از وقوع تکانه است (نوفرستی، ۱۳۹۵: ۱۵۹).

با توجه به تعاریف بالا در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت که اقتصاد مقاومتی قادر است با نااطمینانی‌ها و تکانه‌های داخلی و خارجی مقابله نماید. این نوع اقتصاد ظرفیت‌هایی را در خود جای داده است که در شرایط پیچیده و دشوار به رشد و پیشرفت خود ادامه داده و به‌سرعت به‌سوی تعادل پایدار اولیه بازگردد (شقاقی شهری، ۱۳۹۷: ۶۲).

۲-۲. اقتصاد دانش‌بنیان

«اقتصاد دانش‌بنیان» یکی از نوین‌ترین مفاهیم اقتصادی است که به استفاده از توانایی‌های علمی و فناوری نیروی کار و سرمایه انسانی و جایگزین کردن دانش به‌جای منابع در تولید کالاها اشاره دارد. در عصر حاضر اقتصاد دانش‌بنیان به‌عنوان آخرین مرحله از توسعه اقتصادی جهان شناخته می‌شود که بر لزوم استفاده از دانش، فناوری و سرمایه انسانی جهت دستیابی به رشد و پیشرفت در صنایع مختلف تأکید دارد (شواب، ۱۴۰۰: ۳۳). در اقتصاد دانش‌بنیان، مفهوم اساسی خود دانش است. در چشم‌انداز اقتصادی کنونی، دانش اغلب به‌عنوان عامل پنجم تولید در نظر گرفته می‌شود که در تعیین قدرت اقتصادی کشورها

اهمیت بسیار زیادی دارد. در واقع پایه و اساس اقتصاد دانش‌بنیان، نوآوری، اطلاعات و دانش تخصصی است. ماهیت این سیستم اقتصادی بر ایجاد و انتشار اطلاعات و دانش به‌عنوان کالاهای ارزشمند استوار است (بنچیک و همکاران، ۲۰۱۹).

در سال ۱۹۹۶، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی اظهار داشت که اقتصادهای دانش‌بنیان، اقتصادهایی هستند که اساس خود را از ایجاد، انتشار و به‌کارگیری دانش و اطلاعات به دست می‌آورند. بانک جهانی نیز اقتصاد دانش‌بنیان را به شرح زیر تعریف می‌نماید:

«اقتصاد دانش‌بنیان اقتصادی است که از دانش به‌عنوان موتور اصلی رشد اقتصادی استفاده می‌کند. این اقتصادی است که در آن دانش به دست می‌آید، ایجاد می‌شود، منتشر می‌شود و به‌طور مؤثر برای تقویت توسعه اقتصادی استفاده می‌شود» (چن و دالمن^۱، ۲۰۰۶: ۴).

بانک جهانی در تکمیل تعریف خود از اقتصاد دانش‌بنیان به چهار ستون رژیم انگیزشی اقتصادی و نهادی، سرمایه انسانی، سیستم نوآوری و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی اقتصاد دانش‌بنیان اشاره می‌نماید. رژیم انگیزشی و نهادی سیستمی از مشوق‌های اقتصادی و چهارچوب نهادی پیشنهاد شده است که در آن سیاست‌های اقتصادی صحیح در کنار نهادهای کارآمد اجرا می‌شوند. سرمایه انسانی شامل افراد متخصصی می‌شود که توانایی یادگیری مادام‌العمر دارند و توانایی‌های خود را به‌طور مداوم اصلاح می‌کنند. سیستم نوآوری شامل مجموعه‌ای از شرکت‌ها، امکانات تحقیقاتی و سایر نهادهایی است که توانایی گام برداشتن بی‌وقفه در تولید دانش را دارند. زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل یک ساختار اطلاعاتی توانمند است که توانایی ایجاد مکاتبات کارآمد،

1. Bencsik et al.

2. Chen & Dahlman

انتشار گسترده و همچنین پردازش دقیق مخازن وسیع اطلاعات و دانش را دارد (چن و دالمن، ۲۰۰۶: ۴).

برخلاف نظام اقتصادی قدیمی، اتکای اقتصاد دانش بنیان به سرمایه فکری و انتشار اطلاعات در کنار جهانی شدن گسترده و پیشرفت فناوری است (فلورنتینا و همکاران^۱، ۲۰۲۰: ۲۶۷)؛ بنابراین با توجه به تعریف اقتصاد دانش بنیان می توان نتیجه گرفت که دانش، نوآوری و توانمندی های نیروی انسانی مؤلفه اصلی یک اقتصاد دانش بنیان است که در صورت استفاده بهینه و کارآمد از این ظرفیت ها در چهارچوب یک استراتژی برنامه ریزی شده می توان اهدافی همچون ابداع شیوه های نوین تولید، ایجاد فرصت های شغلی جدید، توسعه سرمایه انسانی، کاهش هزینه تولید، تأمین رشد پویای بلندمدت اقتصادی و افزایش سطح رفاه جامعه برای آن متصور بود (سالم، ۲۰۰۷: ۱۳۹۷).

۳. روش شناسی

با توجه به خلأ مبانی نظری جامع در خصوص مفهوم مورد نظر پژوهش و عدم بررسی آن در قالب یک رویکرد فراگیر، این مقاله اکتشافی با هدف ایجاد دانش و درک بهتر از پدیده مورد بررسی طراحی شده است. از این رو، ماهیت این پژوهش کیفی بوده و برای انجام آن از رویکرد نظریه داده بنیاد استفاده شده است. هدف اصلی این رویکرد، تبیین و شناخت عمیق یک پدیده از طریق شناسایی عناصر کلیدی و تأثیرگذار بر آن است (اشتراوس و کوربین^۲، ۱۹۹۲). نظریه پردازی داده بنیاد، روشی کیفی برای تحقیق است که به دنبال ایجاد نظریه هایی است که از داده های واقعی استخراج شده و بر اساس تجزیه و تحلیل نظام مند آن ها شکل می گیرند. در این پژوهش از روش نظام مند اشتراوس و کوربین (۱۹۹۸) استفاده شده است که در آن نظریه پردازی طی سه مرحله اصلی

1. Florentina et al.

2. Strauss & Corbin

کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام می‌شود (اشتراوس و کوربین، ۱۹۹۸). جزئیات هر یک از این مراحل در بخش‌های بعدی به تفصیل ارائه شده است. نظریه داده‌بنیاد رویکردی است که در آن نظریه‌ها، مفاهیم، فرضیه‌ها و قضایا از طریق یک فرایند منظم و سازمان‌یافته مستقیماً از داده‌ها استخراج می‌شوند. این روش به جای اتکا به نتایج سایر پژوهش‌ها یا چهارچوب‌های نظری موجود، بر کشف یافته‌های نوین مبتنی بر داده‌ها تمرکز دارد (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲). بنابراین می‌توان گفت که استراتژی نظریه‌پردازی داده‌بنیاد از رویکرد استقرایی بهره می‌برد، به این معنا که فرایند تولید نظریه در این رویکرد از تحلیل جزئیات می‌گذرد و در نهایت به تشکیل یک دید کلی می‌انجامد.

در روش نظریه داده‌بنیاد، پژوهشگران ممکن است از اشکال مختلف جمع‌آوری اطلاعات استفاده نمایند (محمدپور، ۱۳۸۹: ۸). مصاحبه عمیق معمولاً رایج‌ترین منبع جمع‌آوری اطلاعات در نظریه داده‌بنیاد است (کرسول، ۲۰۰۵: ۴۰۵)؛ بنابراین روش اصلی برای جمع‌آوری اطلاعات در این مطالعه، مصاحبه‌های فردی عمیق، نیمه‌ساختاریافته و با استفاده از سؤالات باز بوده است. نمونه‌گیری این پژوهش، نمونه‌گیری هدفمند از نوع گلوله برفی بوده و شامل متخصصان و اساتید اقتصادی نیروهای مسلح هستند. بر اساس اصل حداکثرسازی منابع داده‌ای برای افزایش روایی درونی در نظریه داده‌بنیاد، علاوه بر مصاحبه با خبرگان، از اسناد و مدارک شامل تدابیر مقام معظم رهبری، اسناد فرادستی (سند چشم‌انداز افق ۱۴۰۴، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، سیاست‌های کلی خودکفایی دفاعی و امنیتی)، انتشارات بین‌المللی و داخلی مرتبط با موضوع پژوهش بهره گرفته شده است.

در مجموع پس از انجام ۱۲ مصاحبه، اشباع نظری حاصل شد. اشباع نظری زمانی حاصل می‌شود که محقق به این نتیجه برسد که جمع‌آوری اطلاعات،

تکرار مطالب قبلی است و نیاز به کد جدید یا گسترش کدهای موجود ندارد (پندیت^۱، ۱۹۹۶: ۸).

جدول ۱: جامعه آماری

ردیف	سطح تحصیلات	رشته تحصیلی	سابقه فعالیت (سال)	حوزه فعالیت	کد مصاحبه
۱	دکترا	مدیریت علم و فناوری	۲۷	دانشگاه	P1
۲	دکترا	علوم اقتصادی	۲۴	دانشگاه	P2
۳	دکترا	اقتصاد مالی	۲۰	دانشگاه	P3
۴	دکترا	اقتصاد بین‌الملل	۲۸	دانشگاه	P4
۵	دکترا	علوم اقتصادی	۲۶	دانشگاه	P5
۶	دکترا	علوم اقتصادی	۱۱	دانشگاه	P6
۷	دکترا	مدیریت علم و فناوری	۲۵	دانشگاه	P7
۸	دکترا	اقتصاد بین‌الملل	۲۲	دانشگاه	P8
۹	دکترا	علوم اقتصادی	۱۳	دانشگاه	P9
۱۰	دکترا	مدیریت بازرگانی	۲۴	دانشگاه	P10
۱۱	دکترا	علوم اقتصادی	۱۱	دانشگاه	P11
۱۲	دکترا	مدیریت فناوری اطلاعات	۱۸	دانشگاه	P12

همچنین، ترکیب داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با داده‌های به‌دست‌آمده از بررسی اسناد و مدارک، به تحقق اصل تنوع‌گرایی در داده‌ها کمک کرده است. در این پژوهش برای اطمینان از روایی و اعتبار داده‌ها با معیارهای خاص پژوهش کیفی، با تأکید بر قابلیت اعتماد، اصالت داده‌ها، مربوط بودن و موثق بودن از روش همسوسازی و کنترل اعضا استفاده شد. به این معنا که تناسب بین سوابق نظری و پژوهشی در زمینه مرتبط با موضوع با مقوله‌ها و مفاهیم به‌دست‌آمده، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

۴. تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

با توجه به فرایند اجرای استراتژی نظریه داده‌بنیاد، گام اول در تحلیل، کدگذاری داده‌های گردآوری شده است. در این بخش، یافته‌های پژوهش در قالب سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل و نهایتاً در چهارچوب مدل پارادایمی تدوین می‌شوند. کدگذاری باز، مرحله‌ای آغازین در فرایند تجزیه و تحلیل داده‌ها در چهارچوب نظریه داده‌بنیاد است. این فرایند با تجزیه آن‌ها به بخش‌های کوچک‌تر، مقایسه‌سازی، نام‌گذاری، تبدیل به مفاهیم قابل درک و دسته‌بندی اطلاعات، اقدام به تحلیل دقیق این داده‌ها می‌نماید. در این فرایند، داده‌ها به اجزای جداگانه تجزیه می‌شوند و شباهت‌ها و تفاوت‌های میان آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد (دانایی‌فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۸۰). در این مرحله ۱۷۴ مفهوم به دست آمد. نمونه‌ای از کدگذاری باز در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۲: نمونه‌ای از فرایند کدگذاری باز

کد اولیه	متن مصاحبه	مصاحبه‌شونده
رشد اقتصادی در ایران	نیروهای نظامی ظرفیت‌های بالایی دارند. اگر این ظرفیت‌ها به‌درستی در پروژه‌های مشترک با بخش خصوصی یا نهادهای علمی به کار گرفته شود، هم باعث اشتغال‌زایی می‌شود و هم نشان می‌دهد که این نیروها می‌توانند نقش سازنده‌ای در حل چالش‌های اقتصادی کشور داشته باشند.	P4, P8, P9
عدم ثبات اقتصاد کلان	یکی از چالش‌های اساسی که همه سازمان‌ها با آن مواجه‌اند، نبود ثبات در اقتصاد کلان است. وقتی شرایط اقتصادی پیش‌بینی‌پذیر نباشد، برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های بلندمدت دشوار می‌شود.	P1, P6, P9 P11, P12
ارتقای ظرفیت جذب نیروی متخصص و نخبگان	یکی از کلیدی‌ترین عوامل موفقیت سازمان‌ها، استفاده از افراد متخصص و توانمند است. هر سازمانی که بتواند محیط مناسبی برای رشد و فعالیت این افراد فراهم کند، عملکرد بهتری خواهد داشت.	P2, P5, P7 P11

کدگذاری محوری به برقراری ارتباط بین مقوله‌های تولید شده در مرحله کدگذاری باز می‌پردازد. این نوع کدگذاری به‌عنوان «محوری» شناخته می‌شود؛ زیرا حول یک مقوله محوری تمرکز می‌یابد و سایر مقولات را به‌عنوان مقولات فرعی به این مقوله ارتباط می‌دهد که به آن مدل پارادایم می‌گویند. ابتدا با تعیین مقوله محوری، داده‌ها مجدداً کدگذاری می‌شوند تا انواع شرایط مؤثر بر مقوله محوری از جمله شرایط علی، زمینه، پدیده، شرایط مداخله‌گر، کنش‌ها و واکنش‌های مرتبط با مقوله (راهبردها) و پیامدها و نتایج حاصل از آن‌ها در چهارچوب مدل پارادایم شناسایی شوند (دانایی‌فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۸۰).

در نظریه داده‌بنیاد، مقوله محوری به‌عنوان مفهوم اصلی و اساسی الگو معرفی می‌شود که تمرکز کنش‌ها و واکنش‌ها در یک جامعه یا محیط خاص را به خود جلب می‌کند. این مفهوم تحت تأثیر شرایط علی قرار دارد؛ یعنی عواملی که به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر شکل‌گیری مقوله محوری اثر می‌گذارند. بستر یا زمینه به‌عنوان نماینده‌ای کلان از شرایط محیطی، محلی برای شکل‌گیری راهبردها، واکنش‌ها و تداخل‌ها است. شرایط مداخله‌گر به‌عنوان عواملی محیطی تعریف می‌شوند که با تأثیرات متنوع، بر راهبردهای اجرایی در یک بستر خاص تأثیر می‌گذارند. راهبردها مجموعه‌ای از کنش‌ها و واکنش‌ها هستند که برای کنترل و مواجهه با پدیده مورد بررسی اتخاذ می‌شوند. پیامدها، نتایج این کنش‌ها و واکنش‌ها را در یک وضعیت خاص مشخص می‌کنند و اغلب دارای ابعاد گسترده و غیرقابل پیش‌بینی هستند. پس از کدگذاری مجدد داده‌ها، انواع شرایط تأثیرگذار بر مقوله محوری شامل شرایط بستر و مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای ناشی از آن‌ها شناسایی می‌شوند. نمودار (۱) که از تجزیه و تحلیل مجدد داده‌ها بر اساس مدل پارادایم به دست آمده است، کدگذاری محوری در این پژوهش را نمایش می‌دهد. همان‌طور که در این نمودار مشاهده می‌شود، در مرحله کدگذاری محوری، تلاش شده است با انتخاب یک مقوله به‌عنوان

مقوله محوری، داده‌ها بر اساس ساختار مدل پارادایم بازنگری و پردازش شوند. بنابراین، با توجه به ویژگی‌هایی که اشتراوس در مورد مقوله محوری مطرح کرده است، مقوله «تقویت عملکرد نیروهای مسلح (رویکرد اقتصادی و دانشی)» به عنوان مقوله محوری انتخاب شده است. در این راستا، با بهره‌گیری از مقوله‌های به دست آمده در مرحله کدگذاری باز و داده‌های گردآوری شده، تلاش شد تا شرایط علی، مداخله‌گر، بستر، راهبردها و پیامدهای مربوط به مقوله محوری تبیین شوند.

هدف اصلی در نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، کشف و توسعه نظریه‌های نوین است؛ نه صرفاً توصیف پدیده‌ها. برای اینکه تحلیل‌ها به نظریه تبدیل شوند، مفاهیم باید به طور منظم و سیستماتیک به یکدیگر مرتبط شوند. در کدگذاری محوری، مفاهیم ابتدایی به تدریج پیچیده‌تر و غنی‌تر می‌شوند. کدگذاری انتخابی مرحله‌ای حیاتی است که در آن مقوله محوری با سایر مقوله‌ها پیوند می‌خورد و روابط بین آن‌ها در قالب یک چهارچوب ساختاری و روایتی تبیین می‌شود. در این مرحله، مقوله‌هایی که نیاز به گسترش بیشتری دارند، بازبینی می‌شوند. این فرایند بر مبنای توجه به روابط میان مقوله‌ها و ابعاد آن‌ها استوار است. در نهایت، کدگذاری انتخابی شامل پالایش و یکپارچه‌سازی مقوله‌ها است، به طوری که پژوهشگر پیوندهای معناداری بین مقوله‌ها ایجاد کرده و آن‌ها را برای توسعه یک نظریه منسجم آماده می‌کند. این نظریه نهایی شامل ایده‌ها و مثال‌هایی است که می‌تواند در تحقیقات آینده بررسی شود و به صورت مجموعه‌ای از فرضیه‌های اصلی و فرعی مطرح گردد (کرسول، ۲۰۰۵).

۵. شکل‌گیری نظریه اقتصاد مقاومتی دانش‌بنیان در نیروهای مسلح

در زمینه پیاده‌سازی الگوی تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی با رویکرد اقتصاد دانش‌بنیان در نیروهای مسلح با یک نظام از کنش‌های سازمانی مواجه هستیم؛ به این معنا که پیاده‌سازی اهداف اقتصاد مقاومتی با رویکرد اقتصاد دانش‌بنیان در نیروهای مسلح نیازمند هماهنگی و هم‌افزایی بین بخش‌های مختلف سازمان است. هنگامی که از نظام کنش سازمانی صحبت می‌کنیم، با یک زنجیره متوالی کنش‌ها مواجه هستیم که نیاز است یک مقوله بنیادی آن‌ها را به همدیگر متصل نماید. این مقوله بنیادی، «تقویت عملکرد نیروهای مسلح (رویکرد اقتصادی و دانشی)» است. این مقوله به‌عنوان ایده محوری یا پدیده‌ای اساسی عمل می‌کند که هدایت و مدیریت کنش‌ها و واکنش‌های سایر مقوله‌ها را بر عهده دارد. درواقع، تقویت عملکرد نیروهای مسلح (رویکرد اقتصادی و دانشی)، نقش برقرارکننده ارتباط بین مقوله‌های مختلف در نظام کنش سازمانی را بر عهده دارد. این مقوله از دو مفهوم «افزایش تاب‌آوری و پایداری اقتصادی نیروهای مسلح» و «بهره‌مندی از ظرفیت‌های دانشی نیروهای مسلح» تشکیل شده است. مقوله‌های سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، بیانیه گام دوم انقلاب، تحریم‌های اقتصادی و سیاست‌های کلی خودکفایی دفاعی و امنیتی شرایط علی هستند که با تأثیرگذاری بر روی تقویت عملکرد نیروهای مسلح (رویکرد اقتصادی و دانشی)، پیاده‌سازی الگوی تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی با رویکرد اقتصاد دانش‌بنیان در نیروهای مسلح را هدایت می‌کند. با توجه به تأکید مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) بر موضوع اقتصاد مقاومتی و تأکید بر موضوع استقلال اقتصادی در بیانیه گام دوم انقلاب در سال‌های اخیر، لزوم برنامه‌ریزی و دستیابی به این موضوع بر هیچ‌کس پوشیده نیست. نیروهای نظامی نیز که یک بخش مؤثر بر موضوع اقتصاد کشور هستند (به شیوه‌های مستقیم و غیرمستقیم)، باید سیاست‌های اقتصاد مقاومتی را سرلوحه خود در تصمیم‌گیری و

سیاست‌گذاری‌های اقتصادی خود قرار بدهند. عامل مهم دیگری که بر تقویت عملکرد نیروهای مسلح (رویکرد اقتصادی و دانشی) تأثیر چشمگیری دارد، موضوع تحریم‌های اقتصادی است. تحریم‌های اقتصادی که در سالیان اخیر علیه کشور ایران اجرا شده‌اند، درآمدهای دولت ناشی از صادرات نفت را تحت تأثیر قرار داده است و باعث نوسانات این درآمدها و عدم پایداری آن‌ها شده است. از آنجاکه بودجه نیروهای مسلح از طرف دولت تعیین و تخصیص داده می‌شود، گسترش تحریم‌ها می‌تواند نیروهای مسلح را در تأمین منابع مالی برای انجام امور خود با چالش روبه‌رو کند؛ بنابراین نیروهای مسلح باید از طریق افزایش راه‌های درآمدزایی، پایداری و تاب‌آوری خود را در برابر تغییرات بودجه‌ای افزایش دهند. علاوه بر این سیاست‌های کلی خودکفایی دفاعی امنیتی که توسط مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) عنوان گردید، بر لزوم خودکفایی نیروهای مسلح در تأمین نیازهای خود افزوده است.

مهم‌ترین عامل در تقویت عملکرد نیروهای مسلح (رویکرد اقتصادی و دانشی)، بهره‌گیری از ظرفیت‌های اقتصادی و زیرساختی این نیروها است. استفاده بهینه از این ظرفیت‌ها و ایجاد درآمد از آن‌ها، نخستین گام حرکت به‌سوی تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی است. با افزایش درآمد از منابع غیرفعال، توان سرمایه‌گذاری نیروهای مسلح ارتقا یافته و وابستگی آن‌ها به بودجه‌های دولتی کاهش می‌یابد. این روند می‌تواند به استقلال مالی و افزایش توانمندی‌های این نیروها کمک کند. عامل دیگری که می‌تواند به تقویت عملکرد نیروهای مسلح کمک کند، روحیه جهادی و اخلاص این نیروها است. تجربه‌های به‌دست‌آمده از جنگ تحمیلی و آموزه‌های انقلاب اسلامی و فرهنگ اسلامی، انگیزه خدمت‌رسانی به جامعه را در این نیروها تقویت کرده است. این نیروها، با توجه به فرهنگ ایثار و فداکاری که در آن‌ها نهادینه شده است، همواره در تلاش برای بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه هستند.

بوروکراتیک بودن سازمان‌های نظامی، هرچند ممکن است باعث کاهش سرعت تصمیم‌گیری و اجرای تصمیمات شود؛ اما در بسیاری از موارد از تصمیم‌گیری‌های شخصی مدیران و فرصت‌طلبی آن‌ها جلوگیری کرده و از هدررفت منابع جلوگیری می‌کند. ساختارهای بوروکراتیک با ایجاد فرایندهای مشخص و استاندارد، تضمین می‌کنند که تصمیم‌گیری‌ها بر اساس اصول و رویه‌های تعیین شده انجام شود و به این ترتیب، کارآمدی و بهره‌وری سازمانی افزایش یابد. از سوی دیگر، عدم ثبات اقتصاد کلان و وجود تهدیدات نظامی، عواملی هستند که می‌توانند زمینه تقویت عملکرد نیروهای مسلح از منظر اقتصادی و دانشی را فراهم کنند. این دو عامل، اهمیت افزایش پایداری و تاب‌آوری اقتصادی نیروهای مسلح و کاهش وابستگی آن‌ها به بودجه‌های دولتی را بیشتر می‌کند. در شرایط عدم ثبات اقتصادی، نیروهای مسلح باید به دنبال منابع درآمدی پایدار و متنوع باشند تا بتوانند به‌طور مستقل عمل کنند و در مواجهه با تهدیدات، انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری لازم را داشته باشند.

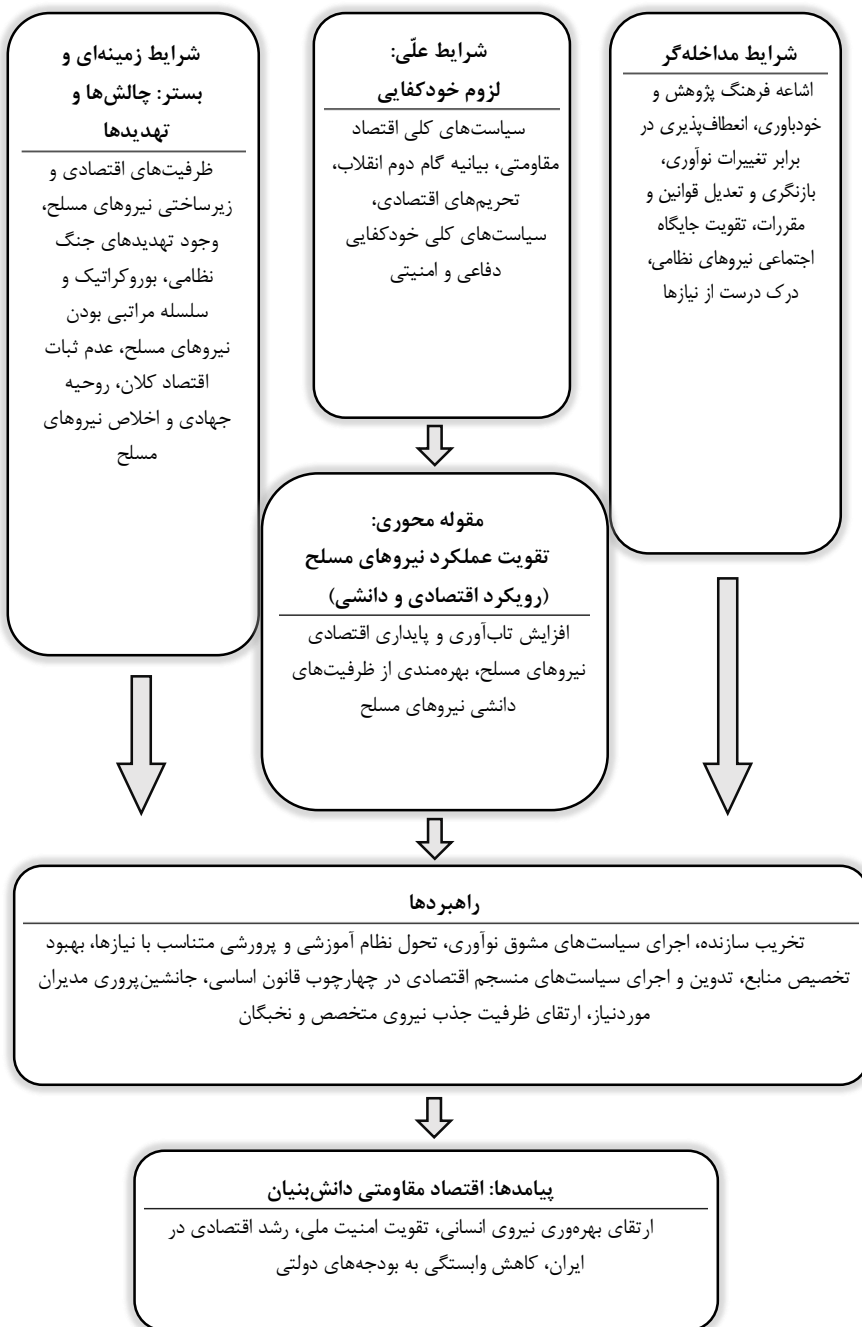
راهبردهای «تخریب سازنده»، «بهبود تخصیص منابع»، «جانشین‌پروری مدیران مورد نیاز»، «اجرای سیاست‌های مشوق نوآوری»، «ارتقای ظرفیت جذب نیروی متخصص و نخبگان»، «تحول نظام آموزشی و پرورشی متناسب با نیازها» و «تدوین و اجرای سیاست‌های منسجم اقتصادی در چهارچوب قانون اساسی» راه‌حلهایی جهت دستیابی به الگوی تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی با رویکرد اقتصاد دانش‌بنیان در نیروهای مسلح است. تخریب سازنده و اجرای سیاست‌های مشوق نوآوری از مهم‌ترین راهکارهای پیاده‌سازی این الگو است؛ زیرا که دستیابی به علوم پیشرفته و نوآوری بدون تحقیق و توسعه، دگرگون‌سازی شیوه‌های قبلی و تشویق افراد به نوآوری فراهم نیست. همچنین بازنگری در تخصیص منابع مالی و غیرمالی و سیاست‌های اقتصادی و اجرای طرح‌های توجیه‌پذیر، از هدر رفت منابع جلوگیری می‌کند و یک چهارچوب

بلندمدت اجرایی برای سازمان تدوین می‌کند؛ بنابراین، منابع مازاد و سیاست‌های بلندمدت می‌توانند سرمایه‌گذاری در برنامه‌های مناسب‌تر و هدفمندتر را تضمین کنند تا نیروهای مسلح را در جهت حرکت به سمت اهداف بلندمدت و کوتاه‌مدت یاری نماید. ارتقای ظرفیت جذب نیروی متخصص و نخبگان و تحول نظام آموزشی و پرورشی متناسب با نیازها دو راهکار مهم دیگر جهت تقویت عملکرد نیروهای مسلح (رویکرد اقتصادی و دانشی) است. بدون همکاری با افراد متخصص و نخبه و آموزش علوم و فنون به‌روز به افراد، نمی‌توان دستیابی به اهداف اقتصاد دانش‌بنیان را تضمین کرد. تمامی این راه‌حل‌ها بدون بهره‌مندی از تجربه و توان اجرایی مدیران متخصص، قابل اجرا نیست؛ بنابراین، جانشین‌پروری و آموزش افراد موردنیاز در نیروهای مسلح در سطوح مختلف از اهمیت فراوانی برخوردار است.

«اشاعه فرهنگ پژوهش و خودباوری»، «تقویت جایگاه اجتماعی نیروهای نظامی»، «درک درست از نیازها»، «بازنگری و تعدیل قوانین و مقررات» و «انعطاف‌پذیری در برابر تغییرات نوآوری» به‌عنوان شرایط مداخله‌گر، فرایند پیاده‌سازی الگوی تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی با رویکرد اقتصاد دانش‌بنیان در نیروهای مسلح را تسهیل یا محدود می‌کند. یکی از عواملی که جذب شدن یک فرد متخصص به سازمان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، جایگاه اجتماعی آن شغل و قوانین و فرهنگ آن سازمان است؛ بنابراین ارتقای جایگاه اجتماعی نیروهای نظامی و تعدیل قوانین سازمان می‌تواند دستیابی به الگوی تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی با رویکرد اقتصاد دانش‌بنیان در نیروهای مسلح را تسهیل نماید. علاوه بر این شناسایی و تحلیل درست نیازها، انعطاف‌پذیری در برابر نوآوری و اشاعه فرهنگ نوآوری می‌تواند زمینه‌های لازم جهت دستیابی به نوآوری و توسعه مرزهای دانشی را فراهم کند تا گام مهمی برای تحقق اقتصاد دانش‌بنیان برداشته شود.

تقویت عملکرد نیروهای مسلح (رویکرد اقتصادی و دانشی) دارای پیامدهای مختلفی است. اولین پیامد آن، ارتقای کارایی و بهره‌وری نیروی انسانی است. زمانی که در یک سازمان سیاست‌های تشویقی کارکنان اجرا و زمینه‌های رشد شغلی برای افراد فراهم شود، انگیزه فعالیت آن‌ها تحت تأثیر قرار می‌گیرد، بنابراین افراد همواره می‌کوشند تا بتوانند رشد کنند. علاوه بر این اجرای دوره‌های آموزشی ضمن خدمت متناسب با نیاز واحدهای مختلف سازمان، ظرفیت تقابل سازمان و افراد با چالش‌ها را افزایش می‌دهد. دیگر پیامد این الگو، تقویت امنیت ملی است. با افزایش توان و استقلال اقتصادی نیروهای مسلح، سرمایه‌گذاری نیروهای مسلح در پروژه‌های دفاعی و تأمین نیازهای تسلیحاتی افزایش می‌یابد؛ بنابراین توان دفاعی نیروهای مسلح افزایش یافته و قدرت بازدارندگی آن‌ها در برابر تهدیدات داخلی و خارجی تقویت می‌شود. همچنین اجرای پروژه‌های اقتصادی و درآمدزایی از ظرفیت‌های نیروهای مسلح، باعث کاهش وابستگی نیروها به بودجه‌های دولتی می‌شود. با افزایش درآمدهای نیروهای مسلح، ارتقای امنیت ملی و کاهش ریسک‌های سرمایه‌گذاری، انتظار می‌رود سرمایه‌گذاری داخلی افزایش یابد و از خروج سرمایه از کشور جلوگیری شود. علاوه بر این همکاری نیروهای مسلح در پروژه‌های ملی می‌تواند منافع ملی را به همراه داشته باشد؛ بنابراین پیامد بعدی این الگو، رشد اقتصادی ایران است.

نمودار ۱: الگوی مفهومی اقتصاد مقاومتی دانش‌بنیان در نیروهای مسلح

نتیجه گیری و پیشنهاد

اقتصاد مقاومتی از توانایی مقابله با نااطمینانی‌ها و تکانه‌های داخلی و خارجی برخوردار بوده و امکان ادامه رشد و بازگشت سریع به تعادل پایدار را فراهم می‌کند. در این میان، «اقتصاد دانش‌بنیان» که مبتنی بر به‌کارگیری دانش و فناوری در تولید کالاها است، به‌عنوان یکی از ارکان اساسی اقتصاد مقاومتی و پیش‌نیازی برای توسعه اقتصادی شناخته می‌شود. بهره‌گیری از راهکارهای عملیاتی اقتصاد دانش‌بنیان می‌تواند در تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی در بخش‌های گوناگون کشور نقش بسزایی ایفا کند. با توجه به جایگاه راهبردی نیروهای مسلح در اقتصاد کشور، برنامه‌ریزی جهت اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و استفاده از ظرفیت‌های اقتصاد دانش‌بنیان در این حوزه ضروری است. این پژوهش، با انجام مصاحبه از ۱۲ خبره و بهره‌گیری از روش نظریه داده‌بنیاد، اهداف بومی‌شده اقتصاد مقاومتی در نیروهای مسلح را شناسایی کرده و با رویکرد اقتصاد دانش‌بنیان، عوامل مؤثر بر دستیابی به این اهداف را در قالب یک الگوی پارادایمی تبیین کرده است.

مهم‌ترین عامل در پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی در نیروهای مسلح، ضرورت دستیابی به خودکفایی است که نقشی مستقیم در بهبود عملکرد آن‌ها ایفا می‌کند. بنابراین، هدف اصلی این پژوهش تدوین و ارائه الگویی است که بتواند عملکرد نیروهای مسلح را تحت تأثیر قرار داده و موجب تقویت آن شود. برای دستیابی به این هدف، راهبردهایی نظیر «تخریب سازنده»، «اجرای سیاست‌های مشوق نوآوری»، «تحول نظام آموزشی و پرورشی متناسب با نیازها»، «بهبود تخصیص منابع»، «تدوین و اجرای سیاست‌های منسجم اقتصادی در چهارچوب قانون اساسی»، «جانشین‌پروری مدیران مورد نیاز» و «ارتقای ظرفیت جذب نیروی متخصص و نخبگان» پیشنهاد شده است. در این الگو، اجرای راهبردهای مذکور در بستر شرایط زمینه‌ای شامل چالش‌ها و تهدیدهای موجود صورت می‌گیرد

که عواملی مانند «اشاعه فرهنگ پژوهش و خودباوری»، «انعطاف‌پذیری در برابر تغییرات نوآوری»، «بازنگری و تعدیل قوانین و مقررات»، «تقویت جایگاه اجتماعی نیروهای نظامی» و «درک درست از نیازها» می‌توانند روند اجرای آن‌ها را تسهیل یا محدود سازند. با اجرای این راهبردها، انتظار می‌رود پیامدهایی همچون «ارتقای بهره‌وری نیروی انسانی»، «تقویت امنیت ملی»، «رشد اقتصادی در ایران» و «کاهش وابستگی به بودجه‌های دولتی» محقق شود.

نتایج تحقیق حاضر مبنی بر تدوین و ارائه الگوی تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی با رویکرد اقتصاد دانش‌بنیان در نیروهای مسلح با یافته‌های پژوهش‌های مشابه هم‌خوانی و سازگاری دارد. مطابق یافته‌های شاه‌آبادی و همکاران (۷۳:۱۴۰۲)، کرباسی و علوی (۵۷:۱۴۰۲)، کولیوند و همکاران (۱۵۳:۱۴۰۲)، پوردستان و همکاران (۴۵:۱۴۰۰)، رهبر و نیک‌چهره (۲۳۹:۱۳۹۷) و بامداد صوفی و همکاران (۱۶۷:۱۳۹۷)، برنامه‌های آموزشی و توسعه منابع انسانی، مدیریت دانش و حمایت از نوآوری و دانش‌محوری از مهم‌ترین راهکارهای دستیابی به اقتصاد دانش‌بنیان است که ازجمله نتایج آن می‌توان به توسعه مهارت‌های کارکنان، بهبود عملکرد سازمان، ارتقای نوآوری و دانش سازمانی اشاره کرد. همچنین یافته‌های جعفری (۱۴۰۳) و پیراسته و سیدی (۱۴۰۱) مؤید آن است که تنوع بخشیدن به منابع درآمدی و مدیریت و تخصیص بهینه منابع مالی پایه و اساس پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی در سازمان‌های مختلف است. یافته‌های تمامی پژوهش‌ها بیانگر آن است که به‌کارگیری و تقویت مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی و اقتصاد دانش‌بنیان تأثیر مثبتی بر بهبود وضعیت اقتصادی و افزایش تاب‌آوری و پایداری اقتصادی سازمان‌ها در برابر تکانه‌ها دارد.

پیشنهادهای

هدف اصلی این پژوهش تدوین راهبردهای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی با تأکید بر اقتصاد دانش بنیان در نیروهای مسلح است. اجرای موفق این راهبردها می‌تواند منجر به تدوین استراتژی‌های پایدار در جهت افزایش استقلال اقتصادی و بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های دانشی در نیروهای مسلح شود. براساس یافته‌های این پژوهش، چند پیشنهاد کلیدی برای پیاده‌سازی این الگو ارائه می‌شود:

- ❖ بازنگری در قوانین و مقررات موجود: با توجه به نیازهای روزافزون نیروهای مسلح به استفاده از اقتصاد دانش بنیان، پیشنهاد می‌شود قوانین و مقررات جاری مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرند و در صورت نیاز، اصلاحات و تعدیلات لازم جهت تسهیل در اجرای استراتژی‌های جدید اعمال شوند؛
- ❖ سیاست‌های حمایتی و ارتقای سطح معیشتی: برای جذب و حفظ افراد متخصص و دانش‌محور در نیروهای مسلح، پیشنهاد می‌شود سیاست‌های حمایتی مرتبط با ارتقای سطح معیشتی و اجتماعی کارکنان تدوین و اجرا شود. این امر می‌تواند به تقویت روحیه و انگیزه کارکنان متخصص در این بخش کمک کند؛
- ❖ ارتقای سیستم آموزشی: اصلاح سیستم آموزشی و پرورشی نیروهای مسلح بر اساس نیازهای سازمانی و تقویت قابلیت‌های نوآوران، از دیگر پیشنهادها مهم است. این اصلاحات باید در راستای ایجاد نیروهای متخصص و ماهر با توجه به رویکرد دانش بنیان طراحی و اجرا گردد؛
- ❖ حمایت از نوآوری: اجرای سیاست‌های حمایتی در جهت تشویق نوآوری و توسعه فناوری در نیروهای مسلح از جمله دیگر پیشنهادها

است. حمایت از پروژه‌های نوآورانه و تشویق به تحقیقات علمی می‌تواند منجر به تقویت اقتصاد دانش‌بنیان در این بخش شود؛

❖ تدوین چشم‌انداز اقتصادی کلان: پیشنهاد می‌شود یک چشم‌انداز جامع و کلان اقتصادی برای نیروهای مسلح در چهارچوب قانون اساسی تدوین گردد. در این راستا، سیاست‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت اقتصادی باید طراحی و اجرا شوند تا به تحقق اهداف اقتصادی مقاومتی و دانش‌بنیان کمک کنند؛

❖ اجرای این پیشنهادها می‌تواند به تحقق اقتصاد مقاومتی در نیروهای مسلح و ارتقای نوآوری و خودکفایی در این بخش منجر شود.

فهرست منابع

- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۱-۱۴۰۰). بیانات، دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی). قابل دسترسی در: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=25370>
- بامداد صوفی، جهانیار؛ صالحی صدقیانی، جمشید؛ خاتمی فیروزآبادی، سید محمد؛ فتح‌آبادی، حسین (۱۳۹۷). *معرفی الگوی سازمان دانش‌بنیان برای ارتش ج.ا.ایران*، فصلنامه راهبرد دفاعی، ۱۶(۶۴)، ۱۶۷-۱۲۹.
- پوردرستان، احمدرضا؛ عباس زاده، ناصر؛ صادقی نسب، محسن (۱۴۰۰). *ابعاد اقتصاد مقاومتی در ارتش جمهوری اسلامی ایران با رویکرد تهدیدات نوپدید*، فصلنامه مطالعات جنگ، ۳(۹)، ۶۷-۴۵.
- پیراسته، مرتضی؛ سیدی، سید محمدباقر (۱۴۰۱). *بررسی نقش اقتصاد مقاومتی در بهبود عملکرد نیروی پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه علمی مدیریت دفاع هوایی، ۱(۱)، ۱۰۹-۹۵.
- جعفری، بهزاد (۱۴۰۳). *تدوین مدل استراتژیک اقتصاد مقاومتی با تأکید بر افزایش توان رزمی نیروهای مسلح (مطالعه موردی: ارتش جمهوری اسلامی ایران)*، فصلنامه مدیریت نظامی، ۲۴(۲)، ۱۲۴-۹۸.
- دانایی‌فرد، حسن؛ امامی، سید مجتبی (۱۳۸۶). *استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد*. فصلنامه اندیشه مدیریت، ۱(۲)، ۹۷-۶۹.
- رهبر، فرهاد؛ نیک، چهره گل‌افزایی، منصور (۱۳۹۹). *تدوین راهبردهای اقتصاد مقاومتی دانش‌بنیان*، فصلنامه علمی مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، ۴(۱۳)، ۲۷۲-۲۳۹.
- سالم، علی‌اصغر (۱۳۹۷). *ارزیابی تأثیرگذاری اقتصاد دانش‌بنیان بر رشد اقتصادی در چهارچوب مدل رشد درون‌زای گسترش‌یافته*، فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، ۱۸(۶۸)، ۲۱۸-۱۸۷.
- سیف، اله مراد؛ کمالی، روزبه؛ علی‌یاری، فرشاد (۱۴۰۱). *نقش ثبات و امنیت اقتصادی در الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران*. فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ۲۰(۸۷)، ۸۰-۵۵.

- شاه‌آبادی، ابوالفضل؛ غفاری، علی‌اصغر؛ علی‌یاری، مریم (۱۴۰۲). *تأثیر مؤلفه‌های اقتصاد دانش‌بنیان بر تاب‌آوری زنجیره تأمین*، فصلنامه مدیریت کسب‌وکارهای بین‌المللی، ۶(۲)، ۷۳-۴۹.
- شقاقی شهری، وحید (۱۳۹۸). *ارزیابی وضعیت اجرای اقتصاد مقاومتی (دوره ۱۳۹۶-۱۳۹۰)*، فصلنامه علمی اقتصاد اسلامی، ۱۹(۷۶)، ۸۸-۵۹.
- شواب، کلاس (۱۴۰۰). *شکل‌دهی آینده انقلاب صنعتی چهارم* (ترجمه علی زواشکیانی و محسن ربیعی)، تهران: نشر آریانا قلم.
- شیروند، صارم؛ عمرانی، ابوذر؛ معبودی نژاد، فرشته؛ دیده‌دورا، ذوالفقار (۱۳۹۸). *تأثیر راهبرد اقتصاد مقاومتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران*، پژوهش‌های راهبردی انقلاب اسلامی، ۲(۶)، ۱۷۱-۱۴۵.
- صالح اصفهانی، اصغر؛ خلیلی شورینی، سیاوش؛ سیف‌اله، مراد؛ مرادی، فرج‌الله؛ حسینی نیکو، علی (۱۳۹۹). *بررسی نقش تاب‌آوری در طراحی الگوی راهبردی طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و تأمین منابع نیروهای مسلح با رویکرد اقتصاد مقاومتی*، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ۱۸(۸۱)، ۲۱۸-۱۹۷.
- عابدی، یونس؛ بوالحسنی، خسرو؛ مروی‌نام، محمدرضا (۱۴۰۱). *پایش محیطی پیشران‌ها و روندهای مؤثر بر تهدیدات آینده از منظر دفاع دانش‌بنیان*، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، ۲۰(۸۷)، ۱۵۸-۱۳۵.
- علوی، حمید؛ صالح اصفهانی، اصغر؛ ممبینی، رحیم (۱۳۹۹). *واکاوی نقش حوزه دفاعی در رشد و توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه علمی مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، ۴(۱۵)، ۱۳۶-۱۰۳.
- کرباسی، منصور؛ علوی، علی (۱۴۰۲). *طراحی نظام مدیریت دانش برای سازمان‌های نظامی*، فصلنامه مدیریت نظامی، ۲۳(۲)، ۸۴-۵۷.
- کولیوند، حسن؛ وحدتی، حجت؛ حکاک، محسن؛ عارف نژاد، محسن (۱۴۰۲). *طراحی الگوی تربیت و آموزش دانشگاه‌های افسری آجا با تکیه بر استراتژی سرمایه انسانی پژوهش‌محور*، فصلنامه مدیریت نظامی، ۲۳(۲)، ۱۸۳-۱۵۳.
- محمدپور، احمد (۱۳۸۹). *طرح‌های تحقیق با روش ترکیبی: اصول پارادایمی و*

- روشن‌های فنی، مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۴(۲).
- مهربانی، امیرحمزه؛ حنیفر، حسین؛ امیری، علی‌نقی؛ حسن‌زارعی، متین؛ جندقی، غلامرضا (۱۳۹۰). *معرفی روش‌شناسی نظریه داده‌بنیاد برای تحقیقات اسلامی (ارائه یک نمونه)*، فصلنامه مدیریت فرهنگ‌سازمانی، ۹(۲۳)، ۵-۳۰.
- نوفرستی، محمد (۱۳۹۵). *اقتصاد مقاومتی و راه‌های دستیابی به آن*، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، ۴، ۱۵۷-۱۶۸.

References

- Bang, Martin. (2017, October). **Military intelligence analysis: Institutional influence**. Helsinki: National Defense University.
- Bencsik, Andrea, Juhasz, Tamas, Mura, Ladislav, & Casanadi, Andras. (2019, September). **Formal and informal knowledge sharing in organisations from Slovakia and Hungary**. Entrepreneurial Business and Economics Review, 7(3), 25–42.
- Chen, Derek H. C., & Dahlman, Carl J. (2006). **The knowledge economy, the KAM methodology and World Bank operations**. Washington, DC: World Bank Institute.
- Creswell, John W. (2005). **Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research** (4th ed.). Lincoln: Pearson Education Inc.
- Florentina, Cosmina, Catalin, Stanesco, & Petre, Ciutacu. (2020, May). **The knowledge-based economy: Evolution of research and stage of development in Europe and Romania**. Review of International Comparative Management, 21(2), 265–279.
- Hadad, Shahrazad. (2017). **Knowledge economy: Characteristics and dimensions**. Management Dynamics in the Knowledge Economy, 5(2), 203–225.
- Marin, Ramona. (2023, September). **Knowledge economy: An intangible assets-based economy**. Journal of Eastern Europe Research in Business and Economics, 2023(2023), 1–17.
- Milewska, Anna. (2018, June). **Knowledge-based economy: Opportunities and challenges**. Proceedings of the 2018 International Scientific Conference Economic Sciences for Agribusiness and Rural Economy, 2, 313–318.
- Pandit, Naresh R. (1996). **The creation of theory: A recent application of the grounded theory method**. The Qualitative Report, 2(4), 1–15.
- Strauss, Anselm, & Corbin, Juliet. (1992). **Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory**. California: Sage Publications, Inc.
- Strauss, Anselm, & Corbin, Juliet. (1998). **Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory** (2nd ed.). California: Sage Publications, Inc.

